

POSTANOWIENIE

Dnia 20 września 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bohdan Bieniek

w sprawie z odwołania K. L. i D. B.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Koszalinie
o ustalenie istnienia obowiązku podlegania ubezpieczeniom,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 20 września 2023 r.,
skargi kasacyjnej odwołujących się od wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie
z dnia 6 października 2022 r., sygn. akt III AUa 155/22,

- 1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,**
- 2. zasądza od skarżących na rzecz organu rentowego po 240
(dwieście czterdzieści) zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa
procesowego w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w Szczecinie, wyrokiem z dnia 6 października 2022 r., oddalił apelację od wyroku Sądu Okręgowego w Koszalinie z dnia 24 stycznia 2022 r., mocą którego oddalono odwołania K. L. i D. B. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w Gorzowie Wielkopolskim z dnia 26 maja 2021 r., stwierdzającej, że K. L. u płatnika składek D. B. nie podlega obowiązkowym ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowym, wypadkowemu jako osoba wykonująca pracę na podstawie umowy zlecenia od 2 do 30 listopada 2018 r., a także obowiązkowym ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowym,

chorobowemu, wypadkowemu jako osoba wykonująca pracę na podstawie umowy o pracę od 1 grudnia 2018 r.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, okoliczności faktyczne sprawy wskazują na pozorność zawartych kontraktów, co słusznie ustalił Sąd pierwszej instancji. W orzecznictwie przyjmuje się, że racjonalność i potrzeba zatrudnienia są istotnymi komponentami oceny ważności zatrudnienia (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 4 lutego 2000 r., II UKN 362/99, OSNAPiUS 2001 nr 13, poz. 449). Stąd Sąd Apelacyjny doszedł do przekonania, że całokształt materiału dowodowego nie dawał podstaw do przyjęcia, że ubezpieczona świadczyła na rzecz płatnika pracę, w tym zwłaszcza w rozumieniu art. 22 k.p.

Skargę kasacyjną wywiódł pełnomocnik płatnika i ubezpieczonej, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości. We wniosku wskazał, że wniesiona skarga zasługuje na przyjęcie do rozpoznania z uwagi na istotne zagadnienie prawne oraz potrzebę wykładni przepisów prawa (art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c.). W odniesieniu do istotnego zagadnienia prawnego skarżący podkreślił, że wymaga wypowiedzi Sądu Najwyższego kwestia ciężaru dowodu, zwłaszcza w zestawieniu z zasadą swobody działalności gospodarczej. Dlatego konieczne jest stwierdzenie, na której stronie spoczywa ciężar dowodowy w sprawie zainicjowanej przez organ rentowy w przedmiocie objęcia obowiązkiem ubezpieczenia społecznego oraz czy powołanie się przez organ rentowy na znaną mu okoliczność (na przykład taką, jak fakt braku posiadania przez pracodawcę wcześniej określonego stanowiska pracy i prowadzenia mimo to skutecznie działalności gospodarczej) odwraca ciężar dowodowy na drugą stronę postępowania, implikujący konieczność dowodzenia faktu przeciwnego, w szczególności w zakresie celowości podejmowanych działań w zakresie strategii finansowej przedsiębiorstwa?

Z kolei w odniesieniu do drugiej podstawy przedsądu zachodzi konieczność wykładni art. 83 k.c., a mianowicie, czy o pozorności umowy o pracę decyduje fakt powstania niezdolności do pracy na krótko po nawiązaniu stosunku pracy? czy można stwierdzić, że umowa o pracę zawarta została dla pozorów w rozumieniu art. 83 k.c., a zgłoszenie do pracowniczego ubezpieczenia społecznego było fikcyjne, w sytuacji gdy pracownik realizował inną pracę niż umówiona, a

wynagrodzenie wypłacane było zgodnie z umową, nie zaś w zakresie odpowiadającym faktycznie wykonanej pracy? czy o pozorności umowy o pracę może decydować fakt wykazania niewielkiej liczby podjętych czynności w ramach wykonywania obowiązków pracowniczych? czy rozumienie stosunku pracy jest takie samo na gruncie kodeksu pracy i ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych?

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pełnomocnik organu rentowego wniósł o wydanie postanowienia odmawiającego przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania oraz rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługuje na przyjęcie do rozpoznania.

Oś sporu wyznacza zaskarżona decyzja, czyli rozstrzygnięcie negujące pracowniczy i cywilny kontrakt odwołującej się. Należy pamiętać, że dla objęcia ubezpieczeniem społecznym z tytułu wykonywania pracy zasadnicze znaczenie ma nie to, czy umowa o pracę (zlecenia) została zawarta, lecz to, czy strony umowy pozostawały w umówionym stosunku prawnym. O tym, czy strony istotnie w takim stosunku pozostawały i stosunek ten stanowi tytuł ubezpieczeń społecznych, decyduje faktyczne i rzeczywiste realizowanie elementów charakterystycznych dla tego stosunku. Innymi słowy, do ustalenia, że między stronami doszło do powstania stosunku pracy (zlecenia) nie jest wystarczające spełnienie formalnych warunków zatrudnienia, takich jak zawarcie umowy, przygotowanie zakresu obowiązków, odbycie szkolenia BHP, uzyskanie zaświadczenia lekarskiego o zdolności do pracy czy zgłoszenie do ubezpieczeń społecznych, lecz konieczne jest ustalenie, że strony miały zamiar wykonywać obowiązki i to faktycznie czyniły (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2022 r., II USK 573/21, LEX nr 3352099).

Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2006 r., III UK 32/06 (LEX nr 957422), do objęcia pracowniczym ubezpieczeniem społecznym nie może dojść wówczas, gdy zgłoszenie do tego ubezpieczenia dotyczy osoby, która nie jest pracownikiem, a zatem zgłoszenie do ubezpieczenia społecznego następuje pod

pozorem zatrudnienia. Podobnie w wyroku z 10 lutego 2006 r., I UK 186/05 (LEX nr 272575), Sąd Najwyższy stwierdził, że podleganie ubezpieczeniu społecznemu wynika z prawdziwego zatrudnienia, a nie z samego zawarcia umowy o pracę. Taki też pogląd wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 14 września 2006 r., II UK 2/06 (LEX 1615997), w którym uznał, że nie stanowi podstawy do objęcia ubezpieczeniem społecznym dokument nazwany umową o pracę, jeżeli rzeczywisty stosunek prawny nie odpowiada treści art. 22 § 1 k.p. W przypadku zgłoszenia do ubezpieczenia osoby niebędącej pracownikiem, decydujące więc jest niepozostawanie w stosunku pracy w rozumieniu art. 22 § 1 k.p. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 7 lipca 2005 r., II UK 275/04, OSNP 2006 nr 5-6, poz. 96; z dnia 30 maja 2006 r., I UK 161/05, LEX nr 957394; z dnia 2 czerwca 2006 r., I UK 337/05, LEX nr 203581 oraz z dnia 8 stycznia 2007 r., I UK 207/06, LEX nr 470024).

W literaturze podkreśla, że jedną z najważniejszych przesłanek przy ocenie zatrudnienia, braną pod uwagę przez sądy, jest to, czy doszło do podjęcia i wykonywania pracy w charakterze pracownika i to czy pracodawca przyjmował świadczenie pracy. Niemożliwe jest więc przyjęcie pozorności zatrudnienia, jeżeli dana osoba faktycznie podjęła zatrudnienie i wykonywała swoje zajęcie, zgodnie z tym, jak określa to kodeks pracy. Sądy - analizując tę przesłankę - biorą pod uwagę, czy pracodawca rzeczywiście miał zapotrzebowanie na zatrudnienie kolejnego pracownika, a nawet, czy utworzenie dla niego nowego miejsca pracy, zaangażowanie nowego pracownika, było ekonomicznie uzasadnione. Warto też zauważyć, że wykonywanie sporadycznych czynności na rzecz pracodawcy, niezwiązanych z umową, z której wynikałby stosunek pracy, nie może być uznane jako świadczenie umówionej pracy. W przypadku umowy o pracę zawartej przez ubezpieczoną, Sąd drugiej instancji ustalił, że - mimo zawarcia umowy o pracę oraz wypełnienia formalności z tym związanych - strony nie miały zamiaru tej umowy realizować i faktycznie nie miało miejsce świadczenie pracy w reżimie pracowniczym. Powyższe doprowadziło do uznania przez Sąd Apelacyjny, że oświadczenie woli stron złożone zostało jedynie dla pozoru (art. 83 § 1 k.c.). Pozorność czynności prawnej jest natomiast okolicznością faktyczną niepodlegającą kontroli kasacyjnej w ramach podstawy określonej w art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 6 listopada 1996 r., II UKN 9/96,

OSNAPiUS 1997 nr 11, poz. 201; z dnia 23 stycznia 1997 r., I CKN 51/96, OSNC 1997 nr 6-7, poz. 79; z dnia 27 lipca 2000 r., IV CKN 91/00, LEX nr 52450; z dnia 3 marca 2006 r., II CK 428/05, LEX nr 180195; z dnia 18 maja 2006 r., II UK 164/05, Praca i Zabezpieczenie Społeczne 2006 nr 9, s. 33 oraz z dnia 5 czerwca 2009 r., I UK 21/09 (LEX nr 515699).

Mając na uwadze przedstawione argumenty, należy podkreślić, że Sąd Apelacyjny oceniając zgromadzony materiał dowodowy wybrał jedną z dopuszczalnych metod wykładni prawa materialnego, a więc poruszał się typową drogą interpretacyjną, która – co istotne – odwoływała się do zasad doświadczenia życiowego i logicznego rozumowania.

Powyższy wstęp i krótki zarys problemu był niezbędny w celu odpowiedzi na pytanie, czy skarżącemu udało się skutecznie zredagować podstawy opisane w art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. Aktualnie wymagania, jakie stawia się tego rodzaju przesłankom są utrwalone w orzecznictwie Sądu Najwyższego i nie ma potrzeby ich szczegółowego powtarzania.

Po pierwsze, w sprawie nie występuje istotne zagadnienie prawne, ujęte jako konieczność wyjaśnienia na, jakiej stronie spoczywa ciężar dowodu. Dana kwestia jest jednolicie wykładana w orzecznictwie, to znaczy, że na organie rentowym, który przyjął zgłoszenie do ubezpieczenia pracowniczego i nie kwestionował tytułu tego zgłoszenia oraz przyjmował składki, spoczywa ciężar dowodu, że strony umowy o pracę złożyły fikcyjne oświadczenia woli (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 24 sierpnia 2010 r., I UK 74/10, LEX nr 653664). Sąd Najwyższy wyjaśnił również, że kwestia ciężaru dowodu może być rozpatrywana w aspekcie procesowym i materialnoprawnym. Aspekt procesowy (formalny) dotyczy obowiązków (powinności) stron procesu cywilnego w zakresie przedstawiania dowodów potrzebnych do rozstrzygnięcia sprawy. Wynika on z brzmienia art. 3 k.p.c. i 232 k.p.c., które stanowią, że strony i uczestnicy postępowania obowiązani są dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne. Aspekt materialnoprawny dotyczy natomiast negatywnych skutków, jakie wiążą się - w myśl przepisów prawa - z nieudowodnieniem przez stronę faktów, z których wywodzi ona skutki prawne (art. 6 k.c.). Przyjmuje się w

związku z tym, że przedstawienie przez stronę dowodu w celu wykazania określonych twierdzeń o faktach, z których wywodzi ona korzystne dla siebie skutki, nie jest jej prawem czy obowiązkiem procesowym, lecz ciężarem procesowym, wynikającym i zagwarantowanym przepisami prawa, przede wszystkim w jej własnym interesie. To interes strony, jakim jest wygranie procesu, nakazuje jej podjąć wszelkie możliwe czynności procesowe w celu udowodnienia przez stronę faktów, z których wywodzi korzystne skutki prawne. Należy bowiem mieć na względzie, że sąd rozstrzyga sprawę według właściwego prawa materialnego na podstawie koniecznych ustaleń faktycznych uzyskanych dzięki zebranych środkom dowodowym. Na te ustalenia składają się dowody, które przedstawiają w pierwszej kolejności same strony, zgodnie z obowiązkiem wynikającym z k.p.c. (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 29 maja 2019 r., II UK 202/18, LEX nr 2690798).

Drugie z przedstawionych pytań z uwagi na jego kazuistyczną konstrukcję nie mieści się w zakresie problemu z art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. Nie każda okoliczność faktyczna prowadzi do powstania problemu prawnego, który może i powinien rozstrzygnąć Sąd Najwyższy, zwłaszcza że w ramach swobodnej oceny dowodów sąd powszechny wybiera wiodące przesłanki, na których buduje ustalenia, a następnie dokonuje ich oceny, co zresztą już zostało powyżej zasygnalizowane.

Skarżący nie przekonał o potrzebie dokonania wykładni art. 83 k.c. Dana norma została powołana *en block*, mimo że przepis ten dzieli się na jednostki redakcyjne. Zatem to one (ich konkretne fragmenty) mogą wymagać wykładni, a nie sama norma w sobie. Niemniej pozorność umowy o pracę jest okolicznością faktyczną i jako taka podlega ustaleniu przez sądy powszechne. W ramach podstawy kasacyjnej, ustalenie to nie podlega kontroli kasacyjnej w jakimkolwiek aspekcie (por. wyrok Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2010 r., II UK 149/09, LEX nr 577848). Z tego względu wszelkie kolejne pytania, jakie buduje skarżący są na tyle oczywiste, że z powodzeniem zostały rozwiązane przez sądy powszechne w ramach swobodnej oceny dowodów. Ponadto kwestia czy umowa o pracę ma taki sam zakres znaczeniowy na gruncie ubezpieczeń społecznych przemawia za tezą, jak gdyby powstały w sprawie problem był nowy w orzecznictwie. Tymczasem tak nie jest, co skarżący z łatwością mógłby dostrzec zapoznając się bliżej

z orzecnictwem Sądu Najwyższego (na przykład wyrok z dnia 26 marca 2013 r., II UK 201/12, LEX nr 1341964; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 sierpnia 2018 r., II UK 438/17, LEX nr 2538834). Zakład Ubezpieczeń Społecznych, który stwierdza podleganie ubezpieczeniu społecznemu, może - bez względu na nazwę umowy i jej postanowienia, którym strony zamierzały się poddać - ustalić rzeczywisty charakter stosunku prawnego łączącego strony i istniejący tytuł ubezpieczenia oraz wydać w tym zakresie decyzję na podstawie art. 83 ust. 1 pkt 1 i 3 ustawy systemowej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lipca 2014 r., II UK 454/13, LEX nr 1495840). Stwierdzając nieważność postanowień umownych, organ stosujący prawo uchyla się tylko od związania nimi, nie ingerując w samą umowę o pracę (zlecenia) i nie zastępuje stron stosunku pracy w kształtowaniu jego treści (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 8 czerwca 1999 r., I PKN 96/99, OSNAPiUS 2000 nr 16, poz. 615; z dnia 19 lutego 1970 r., II PR 604/69, OSNCP 1971 nr 5, poz. 84; z dnia 15 października 1975 r., I PR 109/75, OSNCP 1976 nr 6, poz. 145 z aprobowaną glosą M. Seweryńskiego, Nowe Prawo 1977 nr 5, s. 779). Ostatecznie odmienne postrzeganie ustalonych w sprawie faktów nie może prowadzić do realizacji podniesionych podstaw przedsądu.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł z mocy art. 398⁹ § 2 k.p.c. oraz art. 98 § 1 w związku z art. 398²¹ k.p.c.

[SOP]

[ał]